

№ 29 (526)
Жнівень 2014 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Разважання: пра каштоўнасць традыцыйнай культуры –** стар. 2
- ☞ **Царкоўнае краязнаўства: юбілей «Полацкіх епархіяльных ведамасцяў» –** стар. 5
- ☞ **Рэгіён: старыя аптэкі Віцебска –** стар. 6

6 жніўня — Дзень святых Барыса і Глеба

«Святые Барыс снапы возіць»

Фрагмент працы Міхаса Карпука «Жніво» (1983 г.)

На тым тыдні...

✓ 29 ліпеня Ізраільскі культурны цэнтр пры Пасольстве Дзяржавы Ізраіль у Рэспубліцы Беларусь і Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы прадставілі ізраільскую **выстаўку-экспазіцыю «Хаім Нахман Бялік: шлях паэта».**

Гэта адзін з самых яркіх паэтаў XX ст., нацыянальны класік, адзін са стваральнікаў сучаснага іўрыту, а таксама выдавец, асветнік, грамадскі дзеяч. Ён нарадзіўся на Валыні, вучыўся ў знакамітай Валожынскай ешыве, стаў літаратарам і выдаўцом у Адэсе. З 1924 г. жыў у г. Тэль-Авіў. Дом Бяліка стаў цэнтрам духоўнага і культурнага жыцця маладога Тэль-Авіва, а вуліца, на якой стаяў дом, атрымала імя Бяліка яшчэ пры жыцці паэта – настолькі ён быў знакаміты і папулярны ў Эрэц-Ізраэль (Зямля Ізраіля – так грамадзяне часта называюць сваю дзяржаву). На яго вершы напісаныя песні і раманы, творы перакладзены больш чым на 30 моваў свету. І сёння асветніцкі след паэта захаваны ў духоўным і культурным жыцці краіны.

На выстаўцы прадстаўленая частка экспазіцыі з тэль-авіўскага Дома-музея Х.Н. Бяліка, дзе сабраны ўсе яго творы ў арыгінале і пераклады на розныя мовы, лісты, кнігі

Марка Ізраіля, выпушчаная да 25-годдзя з дня смерці Х.Н. Бяліка

ды іншыя матэрыялы аб яго жыцці і творчасці.

У афіцыйным адкрыцці бралі ўдзел прадстаўнікі дыпламатычнага корпусу Пасольства Дзяржавы Ізраіль, прадстаўнікі яўрэйскай абшчыны Беларусі, акадэмічнай і творчай грамадскасці. Пабачыць выстаўку можна да 12 жніўня.

✓ У Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь 30 ліпеня была адкрытая **выстаўка графічных твораў Віктара Сташчанюка.** Тут прадстаўлены замалёўкі (помнікі драўлянай і мураванай культуры архітэктуры, палацы, сядзібы і іншае), створаныя ім у розных рэгіёнах Беларусі ў 1968 – 1972 гг. і перададзеныя музею ў дар.

Асноўная тэма творчасці мастака – гісторыя Беларусі. Ілюстраваў «Пінскую шляхту» В. Дуніна-Марцінкевіча, «Адкуль наш род» У. Арлова. Стварыў серыю графічных аркушаў, прысвечаную старажытным беларускім гарадам, – Навагрудку, Вільні, Полацку. Аўтар графічных серый «Мінск гістарычны», «Па Беларусі», «Мой Навагрудак», рэльефаў «Мікола Гусоўскі», «Тадэвуш Касцюшка», «Эмілія Плятэр».

✓ 1 жніўня ў Сморгонскім гісторыка-краязнаўчым музеі адкрылася **выстаўка «Беларусь у Першай сусветнай вай-**

не», прысвечаная трагічнай старонцы гісторыі нашага краю ў пачатку мінулага стагоддзя.

Драматычная гісторыя нашай краіны непарыўна звязаная з самымі вядомымі і кровапралітнымі войнамі, што вяліся на тэрыторыі Еўропы. Вайна 1914 – 1918 гг. – гуманітарная катастрофа пачатку XX ст., вайна паміж дзяржавамі германскага блока і краінамі Антанты – Вялікабрытаніяй, Францыяй, Расіяй, Бельгіяй, Сербіяй і Чарнагорыяй. Усяго ў вайне ўдзельнічала 38 краінаў усіх кантынентаў.

Выстаўка арганізаваная Нацыянальным гістарычным музеём Рэспублікі Беларусь пры ўдзеле Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, Сморгонскага гісторыка-краязнаўчага музея, Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі, гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, Рэспубліканскай навуковай медыцынскай бібліятэкі, гісторыка-інфармацыйнага цэнтра «Белтэлекам», спецыялізаванай пошукавай роты Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь, БелІнФільм, а таксама з удзелам прыватных калекцыянераў.

✓ Сёлета на базе ГА «Беларускі зялёны крыж» (Смалявіцкі раён) прайшоў 3-і Рэспубліканскі пленэр **тэкстыльнай скульптуры.** Апякуюцца ім намеснік старшыні раённага выканкама Аляксандр Шлыкаў і начальнік аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі выканкама Вераніка Няхайчык.

Тэма пленэра – «Снежнае лета» – вызначыла белы колер усіх працаў, бо монахромнасць падкрэслівае скульптурнае гучанне: форма, сілуэт, аб'ём і фактура. Удзел бяруць творцы розных тэхнікаў і ўзростаў як нашай краіны (Ніна Пілюзіна, Яўген Шунейка, Аляксандра Захарова, Анастасія Пухоўская, Вераніка Багачова, Марыя Барысенка, Вольга Данілюк, Аляксандра Гірас ды інш.), былі заяўкі ад аўтараў з Расіі, Украіны, Грузіі ды Чылі. Аўтар ідэі пленэра і куратар выстаўкі мастацтвазнавец Ларыса Фінкельштэйн. У праграме былі дабрачынныя майстар-класы для дзяцей мясцовага дзіцячага прытулка (Сацыяльна-педагагічнага цэнтра), для пенсіянераў, лекцыі па мастацтве для дзяцей-інвалідаў. 1 жніўня ў Смалявіцкім РДК прайшло ўрачыстае адкрыццё выстаўкі па выніках сёлетняга пленэра.

Фота Яўгена ШУНЕЙКІ

Імпрэза

Што бачна праз фотааб'ектыў

29 ліпеня ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа прайшоў творчы вечар «Фотаграф щёлкает...» Наталлі Купрэвіч, прымеркаваны да юбілею фотажурналісткі.

Наталля Юр'еўна нарадзілася ў Мінску. Па спецыяльнасці – інжынер лясной гаспадаркі са спецыялізацыяй «азеляненне населеных месцаў». Працавала на розных пасадах у праектнай установе «Леспраект», Інстытуце батанікі НАН Беларусі, міністэрствах прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя, лясной гаспадаркі. Скончыла аспірантуру Інстытута батанікі НАН Беларусі па спецыяльнасці «батаніка».

Яшчэ з дзяцінства Наталля Юр'еўна захапляецца малеваннем, іграй на фартэпіяна, фота- і кіназдымкамі, рыбал-

кай, удзельнічала ў спаборніцтвах па розных відах спорту. Вельмі цікавіцца музыкай, тэатрам, выяўленчым мастацтвам, аўтэнтчнай беларускай культурай, фальклорам і краязнаўствам.

Першая навуковая публікацыя выйшла ў зборніку навуковых працаў БТІ, першы артыкул у СМІ – у газеце «Вечерний Минск» у перыяд вучобы ў ВНУ. Апублікавала 2 манаграфіі і больш за 45 навуковых і навукова-папулярных артыкулаў, з'яўляецца навуковым рэдактарам беларускага батанічнага слоўніка.

Фотажурналістыкай пачала займацца як пазаштатны карэспандэнт «Краязнаўчай газеты» Беларускага фонду культуры. За апошнія 5 гадоў у СМІ Н. Купрэвіч апублікавала больш за 300 артыкулаў. Фотаздымкі аўтара адлюстроўваюць культурныя мерапрыемствы краіны, у тым ліку тэатры, што ладзяцца дзяржаўнымі літаратурнымі музеямі, Нацыянальным гістарычным і Нацыянальным мастацкім музеямі, Нацыянальнай бібліятэкай і навуковай бібліятэкай НАН Беларусі і інш.

Пэрсанальныя фотавыстаўкі Н. Купрэвіч: «Адлюстраванне» (мастацкая галерэя Мінскага абласнога цэнтра народнай творчасці, Мінск, 2004 г.); «О любоў мая, Беларусь» (галерэя «Славутыя майстры», Мінск, 2005 г.); «Фотаасарці» (галерэя фотаклуба «Мінск», 2010 г.).

Праграма юбілейнага вечара складалася з прэзентацыі фотапраекта «Фотаграф щёлкает...». У мерапрыемстве ўзялі ўдзел галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты», старшыня БФК Уладзімір Гілеп, галоўны рэдактар рэдакцыі за-

Маладая ткачыца
(г.п. Акцябрскі, 2012 г.)

межнага вяшчання Беларускага радыё пазт Навум Гальпяровіч, галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва» літаратар Таццяна Сівец, паэтка Ніна Загорская, фальклорыст, кіраўнік Школы традыцыйнага танца Мікола Козен-

ка, сябры Беларускага саюза мастакоў Дзмітрый Сарока і Сяргей Салохін, фотажурналіст Яўген Пясецкі і іншыя.

Паводле
інфармацыі
арганізатары

Развагі пасля падзеі

Думкамі на свяце

Сярод сучасных беларусаў не існуе адназначнай пазіцыі адносна традыцыйнай культуры і яе ролі ў грамадстве. Для кагосьці народная культура – гэта нешта такое, што засталася ў далёкім мінулым і таму не вартае якой-кольвек увагі. Для іншых жа – штосьці важнае, істотнае і каштоўнае, што натхняе і надае сэнс жыццю. Менавіта такіх людзей можна было ў вялікай колькасці напаткаць з 19 па 22 чэрвеня ў гарадскім пасёлку Акцябрскі: у гэтыя дні там праходзіў 8-мы фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня».

У інтэрнэце ды ў перыядычным друку можна знайсці вельмі няшмат інфармацыі пра яго, хаця гэта даволі знакавая падзея для культурнага жыцця Беларусі. Цягам чатырох фестывальных дзён можна было пабачыць і выступленні шматлікіх фальклорных гуртоў, і майстар-класы па народных танцах, і конкурс танцавальных пар, і нават карагоды вакол купальскага вогнішча.

Раз на 2 гады (пачынаючы з 1998 г.) у Акцябрскі з'язджаюцца

фальклорныя калектывы з усёй Беларусі, і кожны – адметны, са сваім рэпертуарам, манерай выканання, што дае магчымасць займаць уяўленне аб тым, наколькі разнастайнае беларускае традыцыйнае фальклорнае мастацтва. Да таго ж, гэта спрыяе своеасабліваму культурнаму абмену, калі, напрыклад, у кожнага ўдзельніка ці глядача ёсць добры шанец развучыць новы, невядомы яму дагэтуль варыянт таго ці іншага танца, бо ў адной толькі «Лявонісе» разнавіднасцяў безліч. Ап-

род тых, хто ў ноч з 21 па 22 чэрвеня святкаваў Купалле. Там, дзе збіраюцца сотні людзей у самаробных вянках і народных строях, дзе чуваць купальскія песні, дзе граюць на тварах блікі купальскага вогнішча, пануе абсалютна чароўная атмасфера. Гэта ўсё адно як на пэўны час трапіць у зусім іншы свет. Гэта цяжка перадаць словамі, а трэба пабачыць на ўласныя вочы.

рача таго, на фестываль перыядычна прыязджаюць ансамблі з замежжа, дзякуючы чаму можна лепей азнаёміцца не толькі з беларускім традыцыйным мастацтвам ва ўсёй яго разнастайнасці, але і з народнай культурай Украіны, Расіі, Малдовы, прыбалтыйскіх і іншых краінаў.

У сёлетняй «Берагіні» ў якасці танцора ў складзе фальклорнага гурта «GUDA» (кіраўнік Вікторыя Міхно) пашчасціла ўдзельнічаць і аўтару гэтых радкоў. Паколькі час правядзення фестывалу супаў з часам святкавання Купалля, то спеўны рэпертуар гурта складаўся з традыцыйных купальскіх песень: «А на гарэ царкоўка», «Ішла Купалка сялом», «Святы Яня», «Чырвоная ружа» і іншых. Трэба зазначыць, што вакалісткі гурта «GUDA» выконваюць усе песні а капэла, максімальна набліжана да аўтэнтчнай. Гэта нешта такое, што, безумоўна, варта пачуць хаця б раз у жыцці, бо зладжанае гучанне магутных галасоў спявачак робіць сапраўды моцнае ўражанне. Танцоры ж гурта «GUDA», апрача танцаў «Каваль», «Мільён», «Сто адзін» («Бес»), упершыню прадставілі на сцэне складаны па сваёй структуры танец «Мяцеліца», які прадугледжвае ўзгодненне ўзаемадзеянне паміж парамі. Апрача таго, на другі дзень фестывалу танцоры правялі майстар-клас па народных танцах.

Само сабою, удзельнікаў гурта «GUDA» можна было пабачыць і ся-

Любы фальклорны фестываль, у тым ліку і фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня» (кіраўнік праекта Мікола Козенка), з'яўляецца даволі маштабным мерапрыемствам, да ўдзелу ў якім прыцягваецца вялікая колькасць людзей. Таму падзеі падобнага кшталту проста не могуць застацца незаўважанымі, прынамсі ў тым населеным пункце, у якім яны ладзяцца. А пры добрай інфармацыйнай падтрымцы тая ж «Берагіня» магла б стаць шырока вядомай ва ўсёй краіне і нават за яе межамі. А гэта стварае добрыя ўмовы для папулярнага традыцыйнага мастацтва.

Калі падысці да справы сур'ёзна і з усёй адказнасцю, то з кожным годам фальклорны рух будзе ўцягваць у сваю арбіту ўсё больш і больш новых людзей, у тым ліку і маладых людзей, чые энергія, энтузіязм і ідэі будуць вельмі дарэчы. А там, дзе адбываецца фальклорны фестываль накішталт «Берагіні», ствараецца адчуванне свята. Гэта як дакрануцца да старажытнага скарбу, які доўгі час нерухома ляжаў у старым куфры і чакаў свайго часу, чакаў моманту, калі хтосьці нарэшце яго знойдзе, каб пасля ўсё жыццё ашчаджаць яго і, скончыўшы свой век, перадаць нашчадкам.

Зміцер ГУД,
танцор «Школы традыцыйнага
мастацтва» пры гурце «GUDA»
Фота Міколы КОЗЕНКІ

Тэма, за распрацоўку якой узяўся доктар гістарычных навук Аляксандр Гужалоўскі ў сваім манаграфічным даследаванні «Чырвоны аловак: нарысы па гісторыі цензуры ў БССР», не дужа і распрацаваная ў сучаснай гістарыяграфіі. Можна назваць адзінкавых аўтараў, якія ў 1990 – 2000-я гг. спрычыніліся да яе раскрыцця: В. Герасімаў, В. Матох, Т. Процька, М. Касцюк і інш. І ўсё ж манаграфію А. Гужалоўскага можна па права лічыць фактычна першай такога маштабу працай, якая б давала

найбольш поўную карціну функцыянавання палітычнай цензуры ў першыя дзесяцігоддзі існавання савецкай улады ў Беларусі. Шмат што тлумачаць ужо самі назвы раздзелаў кнігі: «Галоўлітбел у сістэме інфармацыйнага кантролю грамадства», «Метамарфозы чацвёртай улады: ад мазаікі да маналіту», «Пад мінным вокам галоўрэперткама», «Знікненне культурнай спадчыны» (а тут і асобныя падраздзелы: «Знікненне дакумента», «Знікненне кнігі» і «Знікненне артэфакта»), інш.

Чаму мы такія сёння?

«Цензура (палітычная, ваенная, царкоўная) – гэта з’ява, працэс або канкрэтная гістарычная адзінка акт, – падкрэслівае А. Гужалоўскі. – Яна можа разглядацца як частка дзяржаўнай палітыкі, грамадскага жыцця і адначасова цалкам самастойны сацыяльны феномен, які ў СССР набыў усеагульны, татальны характар. Аўтар разумее цензуру як у вузкім (праца Галоўлітбела – АДДЗЕЛА ваеннай цензуры і Галоўліта БССР, а таксама Галоўрэперткама), так і ў шырокім сэнсе – як сістэматычную дзейнасць партыйных і дзяржаўных інстытуцый па абмежаванні доступу да інфармацыі. У кнізе зроблена спроба выяўлення ідэалагічных прынцыпаў дзейнасці цензуры ў БССР, рэканструкцыі сістэмы цензурных органаў, аналізу асноўных напрамкаў, формаў і метадаў іх працы, даследавання ролі вышэйшага палітычнага кіраўніцтва, спецслужбаў і выдавецтваў у ажыццяўленні цензурнай палітыкі».

Аўтар звяртае ўвагу на тое, што органы цензуры ў Беларусі ахоўвалі не столькі сапраўдныя дзяржаўныя тайны, колькі займаліся вышукваннем «варожых» вылазак на старонках друку, у радыёперадачах, на кадрах кіно – фотастужках і грамплацінках, у экспазіцыйных залах музеяў і ў выставачных галерэях, ды нават у замежнай карэспандэнцыі.

Многія тайны літаральна прыдумваліся, насілі штучны характар. Тыя, хто ажыццяўляў цензуру, звычайна карысталіся нейтральным, як ім падавалася, тэрмінам – «палітычны кантроль».

Выкрэсліванне, забарона рабілі «мядзведжую паслугу» не проста аўтарам тых ці іншых твораў, публікацыяў, а прыводзілі да праблемаў у паўнаважнасцю развіцці відаў мастацтва.

Прынімаючы свабоду творчасці, мастацкага волевыяўлення, цензары, арганізатары татальнага «палітычнага кантролю» наносілі неверагоднай сілы ўдар па свядомасці творчых асобаў, першапачаткова зарыентаваных на праўдзівае адлюстраванне жыцця. Пісаў жа некалі В. Бялінскі: «Творчество по своей сущности требует безусловной свободы в вы-

.....
Выкрэсліванне, забарона рабілі «мядзведжую паслугу» не проста аўтарам тых ці іншых твораў, публікацыяў, а прыводзілі да праблемаў у паўнаважнасцю развіцці відаў мастацтва
 .....

боре предметов не только от критиков, но и от самого художника. Ни ему никто не вправе задавать сюжетов, ни он сам не вправе направлять себя в этом отношении. Он может иметь определённое направление, но оно у него только тогда может быть истинно, когда без усилия, свободно сходится с его талантом, его натурой, инстинктами и стремлением...».

Звернем увагу і на тое, што ж знішчалася ў выніку «палітычнага кантролю». Абсягі знішчанага ўражваюць нават з пункту гледжання фізічнага вымярэння, не ка-

.....
«Дзякуючы» палітычнай волі высокапастаўленых ідэалагічных кіраўнікоў знішчаліся, руйнаваліся і музейныя скарбніцы
 .....

жучы ўжо пра сам змест. У красавіку 1921 г. старшыня архіўнай секцыі экспертнай камісіі Савета народнай гаспадаркі БССР М. Шкляеў адправіў на барысаўскую фабрыку «Папірус» 951 пуд «архіўных папер». У снежні 1924 г. і ў студзені 1925 г. было ўтылізавана яшчэ 155 пудоў паперы. У 1920 – 1923 гг. з архіваў толькі Віцебскай губерні было адпраўлена на перапрацоўку 1 687 пудоў

«архіўнай паперы». У 1920 – 1923 гг. з архіваў Магілёўскай губерні – 8 357 пудоў. Так, практыка адбору дакументаў для захавання паўсюдна суправаджаецца знішчэннем дакументаў. Але ў 1920 – 1930-я гг. палітыка, што праводзілася ў дачыненні Дзяржаўнага архіўнага фонду, з’яўлялася беспрэцэдэнтнай.

А яшчэ ж знікалі кнігі... Прычыны на тое, каб пазбавіць чытача ўжо выдадзенай літаратуры, былі самыя розныя. Бібліятэчныя чысткі былі настолькі масавыя, што часам узнікае ўражанне бясконцай «палітычнай рэвізіі» аичинных кніга-сховішчаў. Хто толькі з аўтараў не трапляў пад «рэпрэсіўны» каток! Побач з беларускімі пісьменнікамі ў «шкодныя» запісваліся М. Загоскін, І. Бунін, Р. Данілеўскі, І. Лажэчнікаў, С. Салаўёў, Р. Авенарыус, С. Аксакаў, К. Станюковіч, Г. Флабер, М. Твен, Ф. Брэт-Гарт, Г. Спэнсэр, Г. Хагард, Г. Сянкевіч, Э. Растан. З вышыні сённяшняга часу, здавалася б, можна з усю гэтага пасмяяцца. А ў 1920 – 1930-я гг. было, зразумела, не да смеху і не да жартаў. Спусціліся фондаў бібліятэк прыводзіла да спусташэння чытацкай самасвядомасці.

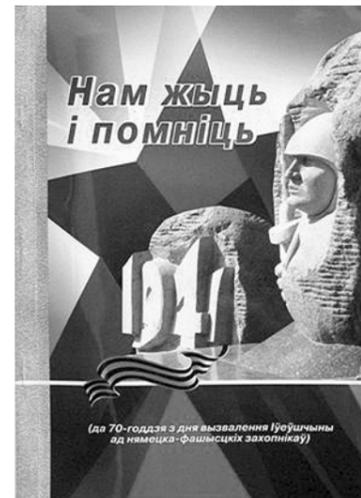
«Дзякуючы» палітычнай волі высокапастаўленых ідэалагічных кіраўнікоў знішчаліся, руйнаваліся і музейныя скарбніцы. Прыводзяць факты на гэтую тэму, А. Гужалоўскі піша: «Тэхніка прыёмкі прыёмшчыкамі-ацэншчыкамі «Антыкварыяту» і пераўтварэнне артэфактаў у сродак плацяжу была варварскай: золата і срэбра прымалася як лом, каштоўныя камяні, механізмы, эмаль, дрэва, косьць выламваліся, старажытныя манеты і ўзнагароды пераплаўляліся ў зліткі...».

Манаграфія «Чырвоны аловак...» закранае прамежак часу з 1919 па 1941 г. Будзем спадзявацца на працяг працы па раскрыцці надзвычай актуальнай, важнай з розных пунктаў гледжання тэмы.

Алесь
КАРЛЮКЕВІЧ

Кніга як памяць

«Нам жыць і помніць» – так называецца новая кніга, падрыхтаваная супрацоўнікамі аддзела бібліятэчнага маркетынгу Іўеўскай цэнтральнай раённай бібліятэкі. Пабачыла свет выданне ў ГАУПП «Гродзенская друкарня» пры фінансавай падтрымцы Іўеўскага райвыканкама напярэдадні Свята горада Іўе (13 – 14 чэрвеня 2014 г.).

сваімі жыхарамі) 9 вёсак раёна: Ятайтавічы, Юраўскія, Кавалёвы, Бахты, Матыкаўшчына, Верашчакі, Косці, Шаркуці – іўеўскія сёстры Хатыні.

«За ўсё жыццё, – расказваў некалі сведка трагедыі, жыхар вёскі Ятайтавічы В. Захар, – я не бачыў больш страшнага вогнішча. Потым, ранкам, трупы пачалі рассыпацца ў попел. Попелам сталі дзяўчат і хлопцы, дзеткі, старыя – большая палова жыхароў вёскі...»

Гэты попел стукае ў нашы сэрцы, заклікае памятаць, бачыць у мінулым прадказанне будучага, жыць, ствараць і помніць. У імя гэтага, а таксама ў імя і гонар ветэранаў Вялікай Айчыннай, якія яшчэ жывуць сярод нас і з’яўляюцца апошнімі сведкамі, і выйшла гэтая кніга, што ўтрымлівае ўсю вядомую інфармацыю пра гады вайны на тэрыторыі Іўеўшчыны. Тут факты і падзеі, тут імёны і прозвішчы, тут смутак, боль, памяць і слава».

І. ЖЫШКО,
 бібліятэкар аддзела
 бібліятэчнага маркетынгу
 Іўеўскай ЦБС

Навінка прысвечаная 70-годдзю вызвалення Іўеўшчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Тут прыводзяцца спісы ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, якія нарадзіліся, жылі ці жылі на тэрыторыі раёна. Асобныя раздзелы прысвечаны ўшанаванню памяці землякоў, мірных жыхароў – ахвяраў фашысцкага тэрору, воінаў Савецкай Арміі, якія загінулі на тэрыторыі раёна. Пададзеныя звесткі і пра сіроцкі дом, што дзейнічаў у горадзе ў перыяд акупацыі. А таксама апавядаецца пра лёс яўрэйскага насельніцтва краю, знішчанага ворагамі.

У асобным раздзеле змешчаныя вершы паэтаў, ураджэнцаў Іўеўшчыны, як даніна памяці тым, хто доўгія чатыры гады змагаўся за незалежнасць Радзімы, за вольнае і шчаслівае жыццё будучых пакаленняў.

Выданне ілюстраванае здымкамі фотакарэспандэнта раённай газеты «Іўеўскі край» С. Зянкевіча, дырэктара Іўеўскай цэнтральнай бібліятэкі С. Мірончык, галоўнага спецыяліста аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Л. Міхноўскай, матэрыяламі з асабістага архіва мясцовага краязнаўца І. Пракопчыка.

У прадмове да кнігі карэспандэнт газеты «Іўеўскі край» В. Гулідава піша: «Тая вайна, жорсткая і страшная, не сла смерць не толькі салдатам і народным змагарам. У адначасе не стала больш 75 працэнтаў насельніцтва мястэчка, калі ў стоневіцкім лесе знішчылі яўрэйскую абшчыну. Ахвярынімі свечкамі ўзнесліся ў неба (некаторыя разам са

Памятны знак у Іўі ў гонар загінулых

Апавяданне Максіма Гарэцкага «Рускі» ў еўрапейскім літаратурным кантэксце

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 26, 27, 28)

Ёсць і яшчэ адна акалічнасць, якая збліжае класікаў аўстрыйскай і беларускай літаратуры, – гэта вялікая ўвага да творчасці Ф. Дастаеўскага. Рускі празаік быў любімым пісьменнікам Ф. Кафкі («кроўным святам», паводле яго прызнання); у мастацкіх творах апошняга адчувальны яго ўплыў, у дзённіках і лістах скрозь згадваюцца яго раманы. У пэўным сэнсе працягам і развіццём традыцыяў Ф. Дастаеўскага была і творчасць М. Гарэцкага. Зрэшты, цяжка назваць працу, датычную спадчыны беларускага празаіка, дзе б на гэты факт не звярталася ўвага. І сапраўды, сам лад мыслення на мяжы з філасофіяй, хаця і праз пасярэдніцтва мастацкіх вобразаў, збліжае М. Гарэцкага з Ф. Дастаеўскім. Апавяданне «Рускі» ў гэтым сэнсе – не выключэнне. Тая ж сітуацыя «злачынства і пакарання», што і ў аднайменным творы рускага празаіка, тая ж раздвоенасць героя, той жа разрыў паміж свядомасцю і падсвядомасцю, тая ж катастрафічная перабудова асобнай структуры персанажа ў выніку разбуральнага зваротнага ўдару па псіхіцы. Праўда, высакародны і далікатны Радыён Раскольнікаў учыняе забойства не тое што не «без дум», а якраз з-за адданасці

ідэі, але праз маральны закон, праз біблейскую заповедзь «Не забі» пераступаюць абодва. У Ф. Дастаеўскага досыць часта сустракаецца выраз «твар перакуліўся» («лицо опрокинулось»); насамрэч жа і ў Раскольнікава, і ў Рускага «перакульваецца» душа.

Не выключана, што і першавытокама сюжэтай асновы «Ператварэння» Ф. Кафкі мог паслужыць адзін з эпизодаў рамана Ф. Дастаеўскага «Ідыёт» – публічная споведзь Іпаліта Цярэнцьева («Мое неабходное объяснение»), няшчаснага васьмнаццацігадовага юнака, хворага на сухоты, чыё існаванне з гэтай прычыны робіцца раздвоенасцю паміж жыццём і смерцю і які помсціць астатнім людзям за іх здароўе і за сваю асуджанасць, у нейкі момант нават становіцца цынчным прапаганднікам філасофіі ўсёдазвольнасці.

Экспрэсіўна-метафарычным адлюстраваннем усёй бездані адчужэння Іпаліта ад іншых людзей, ад жыцця як такога паўстае сон героя, у якім ён бачыць «жахлівую жывёліну, нейкую пачвару. Яна была накітат скарпіёна, але не скарпіён, а агідней і нашмат жахлівей...» і г. д. Сам Іпаліт патлумачыць і сэнс свайго сну: «Нельга заставацца ў жыцці, якое прымае та-

Год 1914-ы: ПОГЛЯД з 2014-га

кія дзіўныя, крыўдныя для мяне формы»; Кафка ж у адным з лістоў да Мілены Ясенскай (за чатыры гады да смерці) напіша: «Ты лішні крок байшы зрабіць на гэтай ашчацінай пасткамі зямлі...». Відавочна, у Ф. Кафкі апісанне знешнасці Рыгора Замзы пасля яго ператварэння вельмі нагадвае выяву брыдкага тарантула з відзяжу Іпаліта. Ускосна з ім асацыюецца і апісанне Рускага пасля здзейснення ім забойства, хаця падасновы апісанняў і самапачуванняў у выпадку з героем Дастаеўскага, з аднаго боку, і з героямі Кафкі і Гарэцкага, з другога, прынцыпова розныя. У Дастаеўскага стан раздвоення персанажа (у сне, а не наяве, як у Кафкі і Гарэцкага) паміж

жыццём і смерцю, свядомасцю і падсвядомасцю абяртаецца імаралізмам апошняга, а затым – яго няўдалай трагікамічнай спробай самазабыцтва.

Варта, дарэчы, заўважыць, што і ў М. Гарэцкага ёсць твор, адзін з эпизодаў якога нашмат бліжэй да вышэйпрацаванага відзяжу Іпаліта, чым апісанне Рускага. У апавяданні «Габрыелевы прысады» хворы маленькі Габрусік бачыць дзіўны сон: «Не быў гэта сон у звычайным разуменні, бо, здаецца, ніводнае пачуццё, ні паасобку, ані разам, не мела тут удзелу, а было нейкае асаблівае пачуццё ўсяго «я», усяе душы, усяго цела. Сніў... не, не сніў, а ўсёю істотаю чуў нешта аграмаднае, масіўнае, і разам каравае,

з гострымі, колкімі, цвёрдымі, як скаліна, краямі. І яно складала ўвесь свет. Быў часткаю яго... Яно было ўва ўсім яго цэле. І найкола ва ўсякай істотце... Нейкі жах ахопліваў ад таго, што чуў у сабе гэтую каравую, чорна-бліскучую грамадзіну... (Далей – кароткае пачуванне таго, «як з яе, бязвобразнае і безабразнае», адбылося вытварэнне гармоніі і музычнасці, якое хутка мінае. – Е.Л.)... І знікае гармонія, ізноў жахае каравае, чорнае і аграмаднае, усясветнае...». Цяжка адпрэчыць уражанне – і ад гэтага снабчання ў апавяданні М. Гарэцкага, і ад «явы» ў навеле Ф. Кафкі – як ад своеасаблівых (магчыма, несвядомых) алузіяў на Ф. Дастаеўскага; у кожным выпадку, і аўстрыйскі, і беларускі пісьменнікі не маглі не чытаць узгаданы раман рускага класіка.

Такім чынам, апавяданне М. Гарэцкага, як і навела Ф. Кафкі, мае якасці парадыхматычныя; у ім не толькі паказаныя знішчальныя наступствы «вялікай вайны белых людзей» (А. Цвэйг), але і прадбачыцца ці не самая значная драма ўсяго XX стагоддзя – пазбаўленне чалавека ўласнай волі, ператварэнне яго ў аб'ект бязлітасных маніпуляцыяў. Магчыма, усведамляючы нацыянальнае і ўніверсальнае гучанне «Рускага», аўтар і адмовіўся ад першапачатковага намеру ўключыць яго ў кнігу «На імперыялістычнай вайне», пакінуўшы самадастатковым і самастойным творам.

Ева ЛЯВОНАВА, кандыдат
філалагічных навук, г. Мінск

100 гадоў таму 1 жніўня пачалася сусветная вайна, якая закранула і беларускія землі.

Прапануем падборку фота часоў драматычных падзеяў. Узгадайма трагічныя часы.

Руіны цэнтральнай часткі Смэргоні (красавік 1917 г.)

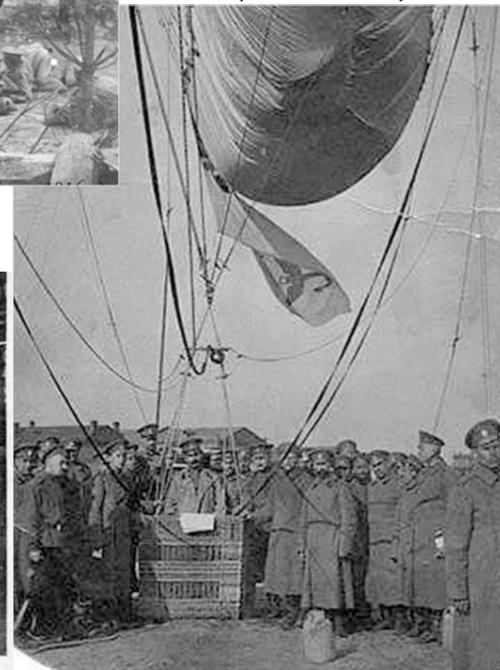
Расійскі вайсковы лагер

Удушаныя газам перад адпраўкаю ў эвакуацыйны пункт (Крэва, 1916 г.)

Уваход немцаў у Баранавічы

Расійскі паветраны батальён (Нароўля)

Царкоўнае краязнаўства

У другой палове XIX ст. на тэрыторыі сучаснай Беларусі з'явіўся царкоўны перыядычны друк: у Мінскай, Полацкай, Магілёўскай і Гродзенскай губернях пачалі выдавацца «Епархіяльныя ведамасці», што паклалі, паводле меркаванняў даследчыкаў, пачатак сучаснай беларускай перыёдыкі.

Юбілей «Полацкіх епархіяльных ведамасцяў»

Сёлета спаўняецца 140 гадоў з дня выхаду ў свет першага нумара «Полацкіх епархіяльных ведамасцяў», якія «наряду с церковными жанрамі – яркими публицистическими проповедями, духовно-назидательными притчами и чтениями, нравоучительными сказаниями – публиковали информационные заметки, репортажи, аналитические корреспонденции, посвящённые текущим событиям не только церковной, но и общественной жизни».

«Полацкія епархіяльныя ведамасці» пачалі выходзіць у 1874 г., трэцімі па ліку сярод іншых такога ж кшталту выданняў. Гэтаму папярэднічала хаданіцтва епіскапа Полацкага і Віцебскага Сава (Цімамірава) і Свяцейшы Сінод, дзе ім былі прадстаўлены праграма мяркуемага выдання, кандыдатура на пасаду галоўнага рэдактара і яго службовая характарыстыка. Праект самастойнага мясцовага друкаванага рэлігійнага органа быў распра-

цаваны яшчэ за 10 гадоў да афіцыйнага выхаду «Ведамасцяў», але з-за фінансавых цяжкасцяў здзейсніць яго не ўдалася даволі працягла час.

З вуснаў першага рэдактара «Полацкіх епархіяльных ведамасцяў» айца Мацвея (Красавіцкага) прагучала галоўная мэта існавання мясцовага епархіяльнага часопіса: «Ве-

мясцовага епархіяльнага кіраўніцтва, а таксама звесткі аб пераводзе святароў і вакансіях, справаздачы духоўных вучэбных і іншых епархіяльных устаноў; неафіцыйны раздзел утрымліваў урыўкі твораў айцоў Царквы, пропаведзі і разнастайныя павучальныя творы, а таксама вельмі каш-

разцов праваславнай духоўнай жыццёвай приходскай свяцэннікам, найбольш блізка стаящим к народу», утрымлівалі «многочисленные примеры праведной жизни, замостованные из летописей, исторических документов, библейских источников и современной реальности».

Будынак епархіяльнага жаночага вучылішча

тоўныя сёння звесткі гістарычнага, біяграфічнага і краязнаўчага характару.

На старонках часопіса шмат увагі надавалася тэме ўніяцтва, бо жылі ў памяці недалёкія тады яшчэ падзеі: менавіта ў Полацку ў 1839 г. адбыўся Царкоўны Сабор, які абвясціў яднанне праваслаўных і ўніяцкіх. Са старажытнейшым беларускім горадам (епархіяльным цэнтрам) былі звязаны імёны ўніяцкіх святароў Язафата Кунцэвіча, Іраклія Лісоўскага, Іаана Красоўскага.

«Полацкія епархіяльныя ведамасці» не толькі служылі справе распаўсюджвання праваслаўнай веры, умацаванню духоўнасці грамадства, але і былі своеасаблівымі метадычнымі дапаможнікамі, кажучы сучаснай мовай, павышэння кваліфікацыі святароў: «знакомілі свяцэннікоў з лучшымі образцамі ораторскага мастацтва, перадавалі опыт найбольше доходчивого изложения христианских заповедей и об-

Напэўна, самай знакавай падзеяй мясцовага епархіяльнага жыцця быў перанос святых мошчаў прападобнай Ефрасінні Полацкай з Кіева ў Полацк у 1910 г. Са старонак «Полацкіх епархіяльных ведамасцяў» яшчэ ў 1909 г. жыхары Полацка-Віцебскай епархіі даведліся пра ўсе аспекты падрыхтоўкі да гэтай эпахальнай падзеі, бо рэдакцыя часопіса не прапускала ніводнага пасяджэння духавенства, публікавала ўсе прынятыя ім рашэнні, а ў 1910 г. вяла рэпартаж аб урачыстасці: ва ўсіх падрабязнасцях апісвала кожны дзень, які набліжаў полацкую святую да заснавання ёю манастыра.

А вось падзеі 1917 г. непасрэдна паўплывалі на змест «Полацкіх епархіяльных ведамасцяў» і паставілі часопіс пад пагрозой знікнення. 5 сакавіка 1918 г. у свет выйшаў апошні нумар афіцыйнага друкаванага органа Полацка-Віцебскай епархіі.

Цікавасць вучоных да выдання, якое ўтрымлівае шмат каштоўных звестак як па гісторыі епархіі, так і ў цэлым па гісторыі Царквы, узнікла толькі ў пачатку 1990-х гг. з адраджэннем духоўнасці і рэлігійнасці грамадства. У 1989 г. была адноўлена Полацкая епархія, і праз 77 гадоў, у студзені 1995 г., «Полацкія епархіяльныя ведамасці» адрадзіліся як праваслаўная газета Полацкай епархіі.

Славiна ГАУРЫЛАВА, старшы навуковы супрацоўнік Краязнаўчага музея, г. Полацк

Белы журавель памяці

Калі б па кожным загінулым у Вялікай Айчыннай вайне была аб'яўлена хвіліна маўчання, то яна доўжылася б 38 гадоў! Але мы не павінны маўчаць. Калі сэрца баліць, трэба казаць і памятаць аб той страшнай трагедыі. Яркім мерапрыемствам Бярэзінскай раённай бібліятэкі сёлета юбілейнага праекта (прымеркаванага да 70-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў) «70 патрыятычных спраў», прапанавана на пачатку ліпеня выхаванцам раённага аздараўленчага летніка «Папараць-кветка», стала рэвізійна-акцыя «Белы журавель памяці». Лагічна, што сімвалам светлай памяці аб ахвярах вайны стаў святы птах – белы журавель. Як у жураўліным кліне не павінна быць прамежкаў, так і ў нашай памяці не павінна быць прабелаў. Пад акампанемент пранізлівых жураўліных галасоў прагучалі страшныя лічбы стратаў у Вялікай Айчыннай: 29 мільёнаў жыццяў савецкіх людзей.

ад імя салдатаў «Мы смерці глядзелі ў твар» з выкарыстаннем наглядных рэквізітаў даносілі маладым сучаснікам страшную праўду аб цяжкім франтавым салдацкім побыце. Самымі ўражвальнымі і ўзрушальнымі сталі для моладзі спеводзі-маналогі жанчынаў-франтавічак «На вайне я развучылася плакаць», «Крывавае памяць», «Сівая дзяўчына», «Так я ратавала раненага», «Ластаўкі з рэпутацыяй «начных ведзьмаў»». Дарэчы, не было такога роду войскаў, дзе б

не ваявалі савецкія жанчыны: летчыкі (Герой Савецкага Саюза Марына Раскава і сфармаваны ёю легендарны жаночы лётны полк за гады вайны, што доўжылася 1 460 сутак, знаходзіўся ў паветры 1 190 поўных сутак і скінуў звыш 3 мільёнаў бомбаў і запальных снарадаў); снайперы (Герой Савецкага Саюза Людміла Паўлічэнка знішчыла звыш 300 фашыстаў, узнагароджана 2 ордэнамі Леніна); 4,5 тысячы жанчынаў-кулямётчыцаў, 45 тысячачу сувязістаў, звыш 800 тысячачу медысцёр і сандружынніц кавалі Перамогу. 12 беларусаў – Героі Савецкага Саюза: 3 – за баявыя подзвігі на фронце, 9 – за ўдзел у партызанскай і падпольнай барацьбе.

Яшчэ адзін журботны журавель – у памяці аб стратах мірнага насельніцтва савецкай краіны. Іх – 17 мільёнаў (на 5 мільёнаў больш, чым на фронце). Неваенныя страты мірнага насельніцтва Беларусі ў гады вайны – звыш 3 мільёнаў чалавек. Немцы вялі вайну на вынішчэнне. Тры гады доўжылася для нашай краіны чорная ноч акупацыі. Акупацыя – знак народнай бяды, асноўныя яе ахвяры – жанчыны, старыя, дзеці. 628 беларускіх вёсак былі спаленыя акупантамі разам з жыхарамі. Пякельным болем адгукаліся ў сэрцах слухачоў жаночыя маналогі «Чорнае варанне», «Зарыва агню над вёскай», «З трохмесячным дзіцем – на заданне», «Замініраванае поле», «Страшная знаходка».

Кажуць, мёртвым не баліць, але, здаецца, боль ахвяраў вайны перасяліўся ў нас, жывых. І наш абавязак да дзён сваіх апошніх памятаць і хадзіць да абеліскаў. Белы журавель памяці напамінае: беларуская зямля беражэ і ахоўвае спакой звыш 1 мільёна 160 тысячачу воінаў і партызанаў.

Акцыя завяршылася запускам у паветра самаробных папярочных жураўлікаў. Юныя бярэзінцы ў той ліпенскі дзень загадалі галоўнае – каб не было вайны.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ, загадчык аддзела маркетынгу Бярэзінскай ЦБ

Аптэкі – установы старадаўня. Пасля крыжовых паходаў яны з'явіліся ў Еўропе, а затым і на тэрыторыі Рэчы Паспалітай, дзе першая аптэка адкрылася ў Пінску ў 1561 годзе, а праз некалькі гадоў – у Брэсце.

У Віцебску арганізацыя аптэк звязаная з дзейнасцю айцоў-езуітаў. Іх рэзідэнцыя, якая ўключала касцёл, манастырскія келлі, знаходзілася ў цэнтры горада (цяпер плошча Свабоды). А крыху ніжэй да Віцебцы ўзрабляліся аптэкарскія агароды, дзе раслі ўсялякія лекавыя расліны. Шматлікія мікстуры, адвары, скрыначкі з трава-

стала самай вядомай і папулярнай у горадзе. У аптэчнай установе Ульрыха можна было не толькі купіць неабходныя лекі, але і выпіць шклянчачку мінеральнай вады, якую выраблялі на невялікім заводзіку з салянай рапы вядомых еўрапейскіх мінеральных крыніцаў. Р. Ульрых быў схільнай да навуковай дзейнасці натурай і пачаў даследа-

Вуліца Вакзальная (цяпер Кірава) з будынкам аптэкі справа

Згодна з заведзенай традыцыяй шматлікае сямейства Ульрыхаў летам выязджала на лецішча ў Малыя Лётцы. Дарослыя і дзеці шумна засяляліся ў два дамы, і пачынаўся доўгачаканы адпачынак. Прагулкі па лесе, купанне ў

ся спектаклі, «жывыя» карціны, сюжэтамі якіх былі байкі Крылова, казкі Андэрсана. Часам пасля спектакля ў летняе неба запускалі яркі феерверк.

Не забывалі і аб працы на свежым паветры. Кожны з

Да 1941 года жыла ў Ленінградзе, адкуль як немка была дэпартаваная ў Мардовію. У 1953 годзе пераехала да сваякоў у Маскву і працавала хатняй прыслужніцай.

Ірма Ульрых (1895 – 1930) вучылася ў гімназіі, а

Старыя аптэкі і аптэкары

Віцебск. Смаленская вуліца.

Аптэка Вайнткова на рагу цяперашніх вуліц Савецкая і Леніна. Сёння тут дом са сталойкай на першым паверсе

нымі зборамі прыцягвалі ўвагу наведнікаў езуіцкай аптэкі.

Аднак росквіт і пік развіцця аптэкарскай справы ў нашым горадзе адносіцца да канца XIX стагоддзя. Найбольш папулярнымі ў гараджанаў былі аптэкі Рэйдэмейстара і Ульрыха.

Аптэка Рэйдэмейстара першапачаткова знаходзілася на вуліцы Сувораўскай. З часам аптэка пашыралася і нарэшце перасялілася ў новы будынак на скрыжаванні вуліцаў Задуюўскай і Гогалеўскай. Гэтае збудаванне перажыло шмат выпрабаванняў і было вядомае ў горадзе як будынак фармакалагічнага факультэта медыцынства.

На вуліцы Вакзальнай (цяпер Кірава) можна было купіць лекі ў аптэцы Ульрыха. Роберт Ульрых нарадзіўся ў Ліфляндзі, у 1878 годзе скончыў Дэрпцкі (цяпер Тарту) універсітэт. Выбраўшы для сваёй дзейнасці горад Віцебск, Роберт не пралічыўся. Тут ён сустраў сваё каханне – дачку аптэкара Карла Познера Соф'ю.

Атрымаўшы ў пасаг аптэку, Роберт зрабіў усё, каб яна

ванне флоры Віцебскага краю. Ён абыйшоў лясы і палі прыгараднай мясцовасці ў пошуках зёлак. Кожную сабраную расліну ён старанна вывучаў, апісваў месца знаходкі і афармляў у гербарый.

Жонка Р. Ульрыха Соф'я была вядомая ў Віцебску сваёй дабрачыннасцю. Яна ўтрымлівала на свае сродкі і патрапіравала дзіцячы сад і вучылішча. Соф'я Карлаўна была выхаванкай віцебскай Марыінскай гімназіі і славілася як жанчына вельмі адукаваная. Менавіта таму складнастаўнікаў для сваіх навучальных устаноў яна падбірала вельмі старанна. Выхаванцы вывучалі нямецкую мову, арыфметыку, рускую літаратуру і мову, Закон Божы.

У сям'і Ульрыхаў існаваў культ адукацыі. Усе дзеці атрымалі выдатную хатнюю адукацыю. І гэта не выпадкова, бо іх хатнім настаўнікам быў Мікалай Якаўлевіч Нікіфароўскі, тады яшчэ 30-гадовы выкладчык гімназіі, а пазней вядомы пісьменнік і фалькларыст. Дзеці з любоўю называлі яго «мілым настаўнікам».

рэчцы чаргаваліся з урокамі музыкі, пісьма, арыфметыкі. Урокі прыносілі дзецям вялікае задавальненне, бо праходзілі не ў душных пакоях, а ў лесе, дзе сталамі і крэсламі былі пень ды мяккая духмяная трава. А вечарамі ладзілі-

дзяцей даглядаў градкі з кветкамі або гароднінай. Было нават саборніцтва – у каго будзе самы лепшы ўраджай. У канцы жніўня завяршалася вясёлае лета, Ульрыхі вярталіся ў горад да сваіх звычайных заняткаў. А дзеці ж марылі пра скарэйшы надыход наступнага лета... Але ніхто не мог і ўявіць, якія выпрабаванні выпадуць на долю кожнага з гэтых шчаслівых і любімых бацькамі дзяцей.

У 1917 годзе сямейства Ульрыхаў было вымушана пакінуць Віцебск і пасяліцца ў маленькай Салтыкоўцы, што пад Масквой.

Ідвіга Ульрых (1884 – 1914) скончыла віцебскую гімназію. За актыўны ўдзел у гады Першай сусветнай вайны ў пацыфісцкім руху была абвешчана вяр'яткай і адпраўленая ў дом для псіхічна хворых, дзе і памерла.

Павел Ульрых (1886 – 1960) скончыў гімназію і стаў доктарам. Працаваў у Віцебску і Маскве.

Марыя Ульрых (1890 – 1964) пасля заканчэння гімназіі вучылася спевам у Італіі.

затым на Вышэйшых аграрна-мичных курсах у Петраградзе. Памерла ад эклампсіі цяжарнасці.

Соф'я Ульрых (1897 – 1943) пасля заканчэння гімназіі з'ехала ў Ленінград, дзе і памерла пад час блакады.

Алена Ульрых (1900 – 1960) таксама вучылася ў гімназіі. У пачатку 1920-х гадоў захварэла і стала інвалідам. У 1941 годзе была дэпартаваная ў Казахстан, затым у Башкірыю. З 1953 года прыехала ў Маскву, дзе і жыла на пенсію.

Віктар Ульрых (1903 – 1936) паспяхова скончыў гімназію ў Віцебску. Затым пасля заканчэння Інстытута Чырвонай прафесуры ў Ленінградзе выкладаў у гэтым жа інстытуце. У 1936 годзе быў арыштаваны і расстраляны як вораг народа. Рэабілітаваны ў 1957 годзе.

Іна АБРАМАВА, гісторык і краязнаўца

Артыкул апублікаваны ў серыі праекта «Віцебск: папулярнае мінулае»

Муры былога езуіцкага кляштара і касцёла Св. Іосіфа

ванне флоры Віцебскага краю. Ён абыйшоў лясы і палі прыгараднай мясцовасці ў пошуках зёлак. Кожную сабраную расліну ён старанна вывучаў, апісваў месца знаходкі і афармляў у гербарый.

Жонка Р. Ульрыха Соф'я была вядомая ў Віцебску сваёй дабрачыннасцю. Яна ўтрымлівала на свае сродкі і патрапіравала дзіцячы сад і вучылішча. Соф'я Карлаўна была выхаванкай віцебскай Марыінскай гімназіі і славілася як жанчына вельмі адукаваная. Менавіта таму складнастаўнікаў для сваіх навучальных устаноў яна падбірала вельмі старанна. Выхаванцы вывучалі нямецкую мову, арыфметыку, рускую літаратуру і мову, Закон Божы.

У сям'і Ульрыхаў існаваў культ адукацыі. Усе дзеці атрымалі выдатную хатнюю адукацыю. І гэта не выпадкова, бо іх хатнім настаўнікам быў Мікалай Якаўлевіч Нікіфароўскі, тады яшчэ 30-гадовы выкладчык гімназіі, а пазней вядомы пісьменнік і фалькларыст. Дзеці з любоўю называлі яго «мілым настаўнікам».

рэчцы чаргаваліся з урокамі музыкі, пісьма, арыфметыкі. Урокі прыносілі дзецям вялікае задавальненне, бо праходзілі не ў душных пакоях, а ў лесе, дзе сталамі і крэсламі былі пень ды мяккая духмяная трава. А вечарамі ладзілі-

дзяцей даглядаў градкі з кветкамі або гароднінай. Было нават саборніцтва – у каго будзе самы лепшы ўраджай. У канцы жніўня завяршалася вясёлае лета, Ульрыхі вярталіся ў горад да сваіх звычайных заняткаў. А дзеці ж марылі пра скарэйшы надыход наступнага лета... Але ніхто не мог і ўявіць, якія выпрабаванні выпадуць на долю кожнага з гэтых шчаслівых і любімых бацькамі дзяцей.

У 1917 годзе сямейства Ульрыхаў было вымушана пакінуць Віцебск і пасяліцца ў маленькай Салтыкоўцы, што пад Масквой.

Ідвіга Ульрых (1884 – 1914) скончыла віцебскую гімназію. За актыўны ўдзел у гады Першай сусветнай вайны ў пацыфісцкім руху была абвешчана вяр'яткай і адпраўленая ў дом для псіхічна хворых, дзе і памерла.

Павел Ульрых (1886 – 1960) скончыў гімназію і стаў доктарам. Працаваў у Віцебску і Маскве.

Марыя Ульрых (1890 – 1964) пасля заканчэння гімназіі вучылася спевам у Італіі.

затым на Вышэйшых аграрна-мичных курсах у Петраградзе. Памерла ад эклампсіі цяжарнасці.

Соф'я Ульрых (1897 – 1943) пасля заканчэння гімназіі з'ехала ў Ленінград, дзе і памерла пад час блакады.

Алена Ульрых (1900 – 1960) таксама вучылася ў гімназіі. У пачатку 1920-х гадоў захварэла і стала інвалідам. У 1941 годзе была дэпартаваная ў Казахстан, затым у Башкірыю. З 1953 года прыехала ў Маскву, дзе і жыла на пенсію.

Віктар Ульрых (1903 – 1936) паспяхова скончыў гімназію ў Віцебску. Затым пасля заканчэння Інстытута Чырвонай прафесуры ў Ленінградзе выкладаў у гэтым жа інстытуце. У 1936 годзе быў арыштаваны і расстраляны як вораг народа. Рэабілітаваны ў 1957 годзе.

Іна АБРАМАВА, гісторык і краязнаўца

Артыкул апублікаваны ў серыі праекта «Віцебск: папулярнае мінулае»

Шэраг будынкаў факультэта фармакалогіі на пл. Свабоды. Тут знаходзілася аптэка Рэйдэмейстара

Будзем з хлебам!

Уздоўж

1. На Іллю (2 жніўня) поўну ... хлеба налью (прык.). 2. Збор пчоламi нектару з кветак. 7. Свой хлеб – і на калодзе ... (прык.). 9. «О, белыя яблыкі, белыя яблыкі, // Пялёсткаў шалёны хвалючы ...». З верша П. Панчанкі «Белыя яблыкі». 10. Свята ўраджаю, якое адзначалі 28 жніўня («... – прынясе хлеба чыстага» (прык.). 11. Які дзень на яблычны ... (19 жніўня) – такія і Пакровы (прыкм.). 13. Цыжжаватая ..., ды салодкі мёд (прык.). 14. ... зерне пуды прыносіць (прык.). 18. Прастора, далагляд. 19. Хлебу гультай не ... (прык.). 20. Дэкара-

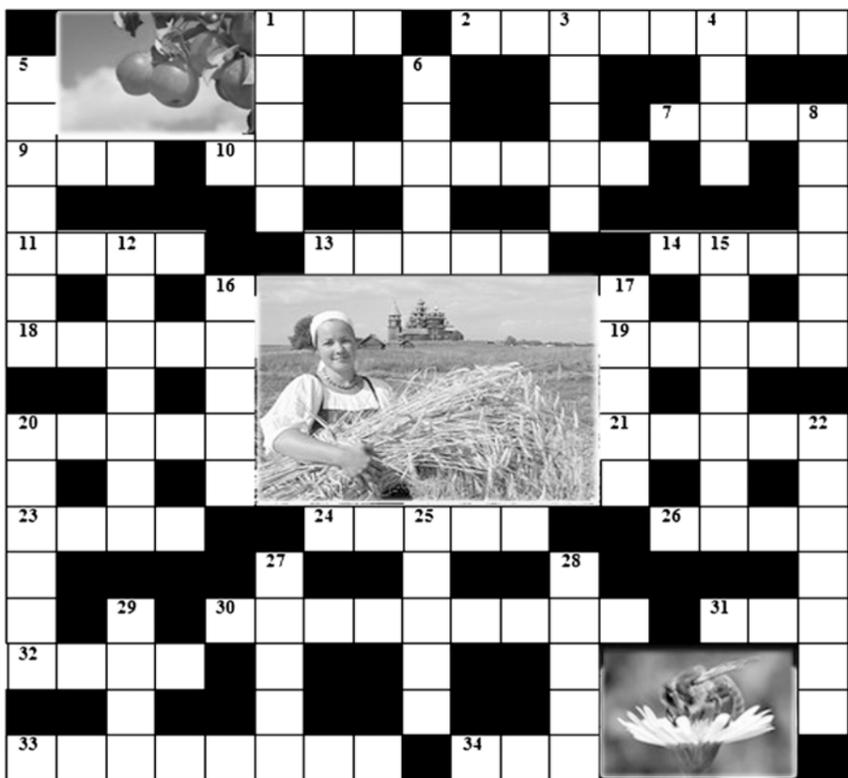
тыўны куст з белымі пахімі кветкамі. 21. ... мой, еж хлеб свой (прык.). 23. Пасля мядовага Спаса (14 жніўня) ... насустрач восені подскакам бяжыць (прык.). 24. Будзе хлеб – будзе і ... (прык.). 26. «Было ўрачыста і ціха ў хаце – // Хлеб з новага жыта ўчыняла ...». З паэмы А. Вярцінскага «Песня пра хлеб». 30. У беларускім вясельным абрадзе вечарынка ў хаце нявесты напярэдадні вячання. 31. «Ты – чорствага хлеба скарынка // І ... вінаграду». З верша Максіма Танка «Паэзія». 32. ... нарабіў гнілля (прык.). 33. «Ах, ... ты мой!». Словы, з якімі некалі падымалі

ўпушчаны хлеб, цалуючы яго. 34. Не кажы ..., пакуль не пераскочыш (прык.).

Упоперак

1. Святы ... – жытцу ядро (прык.). 3. Прылада для акурвання пчол дымам. 4. «Танцавала ... з дзедам // Ды згубіла торбу з хлебам» (прып.). 5. «Марозікам пахне ..., // Жаўруковай песняй – яблык». З верша Я. Сіпакова «Пра стол». 6. У каго чорна ..., у таго й хлеба скіба (прык.). 8. ... альбо падарожжа; раней існавала забарона адпраўляцца ў ... без хлеба. 12. «Наша мова – бярозавік весні, // ... жаўруковае песні». З верша Янкі Золы «Наша мова». 15. Спагадлівасць, імкненне рабіць усё добрае для іншых. 16. «Ой, гармонь, ой, гармонь, // Не спаліў цябе ..., // Не ўзяла цябе вада, // Як я была малада» (прып.). 17. Асоблівы чалавек у грамадстве, індывідуум. 20. ... сярод садавіны ўсё роўна, як бульба сярод гародніны (прык.). 22. Вышэйшы сан у праваслаўнай царкве. 25. ... да ..., а хлеб да абеду (прык.). 27. ... уборкі даражы, будзеш есці пірагі (прык.). 28. «Між лісцяў скрозь колер чырвона-ружовы: // Даспелі ..., і шафран і ранет». З верша В. Гардзея «На яблычны Спас». 29. Бераг, зручны для купання.

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Іван ПТАШНИКАЎ

Па дарозе летам

(Урывак з рамана «Месціжы»)

Дні стаялі пагодлівыя, сушыя, ночы цёплыя, з густым сейвам зорак на цёмна-сінім і нязвыкла далёкім небе. Дыхалася вольна, на ўсе грудзі, настаяла было чыстае, настоенае на пахах траў і красак. Узбоч пыльных гасцінцаў цвілі рамонкі, сям-там ківалі пухнатымі галоўкамі, бы кланяліся зямлі, васількі, пырхалі жаўтабрушкі. І прыемна было ісці і думаць, думаць аб усім, што траплялася на вочы...

Даспявала збажына, і ласкавы гул коласа не змаўкаў ні на хвіліну – ён усё плыў і плыў, як самая мілая песня рупліваму лету, дбайным рукамі нястомных працаўнікоў зямлі – хлебарабам. Мужчыны ў белых і доўгіх кашулях абворвалі бульбу, касілі густыя, рослыя – у пояс – травы, а жанчыны палолі і акупвалі агароды, увішна махалі граблямі – згравалі зялёнае і духмянае сена. Вёскі трапляліся бязлюдныя. Толькі бегала, як апантаная, басаногая дзятва ды блукалі заспанія, лянівыя сабакі, а ў пяску кешкаліся куры. У кузнях глуха гухкаў аб кавадла молат і цяжка

соп кавальскі мех. Ляскаталі калёсы, і вецер абрыўкамі выкідваў з-за пагорка песню, старадаўнюю, цягучую...

Надарылася і навальніца, з бурным, імклівым дажджом, доўгім старэчым кашлем гromу і белымі пісягамі маланак ва ўспененых хмарах... Потым зусім нечакана выбліснула сонца, маладое і румянае, паўабручом выгнулася праз усё неба вяселька. І трывожна білася сэрца, калі я стаў пад караваю грушаю-дзічкаю адзін сярод чыстага поля, мокра да апошняга рубца, і гля-

дзеў, як усюды падымаецца прыгнутая дажджом зеляніна – гром вуркатаў ужо далёка, як буркатлівы, паганы свёкар.

Янка КУПАЛА

Летняя раса

Як брыльянты, рассявае
Ночка летняя расіцу,
Туманамі спавівае
Луг зялёны над крыніцай.

А як раница настане,
Бліскі сонца загуляюць, –
Рос прыходзіць адцвітанне,
Туманы ў рэчцы таюць.

Як брыльянты, гінуць росы
На зялёнай сенажаці;
Сонца косы, нашы косы
Не даюць паўдня ім знаці!

Туман пасля дажджу

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Валер САНЬКО

Крыж пры гарозе

Валер Санько знаёмы як аматарам сучаснай літаратуры, гэтак і краязнаўцам. Ён, народжаны на Случчыне, усё жыццё збірае залацінкі народнай мудрасці, занатоўвае мясцовыя паданні і традыцыі. Прычым, не толькі свайго раёна, але і фальклор Капыльшчыны ды Маладзечаншчыны. Не толькі журналіст, але і фельчар ды доктар народнай медыцыны, пісьменнік пачуае ад землякоў выкладае ў апавяданнях ды аповесцях. Яго цікаваць гісторыя Беларусі і падзеі ў Германіі часоў Другой сусветнай вайны, побыт простых сялянаў Случчыны і загадкі вядомых асобаў... Шмат у творах легендаў ды паданняў, а таксама прыкметаў, мясцовых забабонаў ды прымхаў. Атрымліваецца своеасаблівы зборнік даўняга светаўспрыняцця (дадамо толькі: гэта зусім не азначае, што неабходна строга выконваць апісаныя народныя парады і рытуалы-абярэгі). На першы погляд творы падаюцца складанымі праз не зусім звыклую лексіку – аўтар актыўна скарыстоўвае слоўкі, пачутыя ад землякоў ды ў іншых кутках Беларусі. Рэдактары спрабавалі правіць, а «случкі ўпарцік», як называюць яго навукоўцы Уладзімір Гніламёдаў і Арсень Ліс, метадычна вяртае вырасленае або папраўленае.

Анатоль Грыцкевіч у прадмове да адной з кніг В. Санько пісаў: «Як слуццак, з асабліваю прыемнасцю адзначу, што аўтар выдатна адчувае мову. Ужыванне аўтарам некаторых адметных случкіх слоўцаў прыемна аздабляе яе». Яшчэ ў 1993 г. У. Гніламёдаў заўважыў: «У наш час асобныя рэдактары змагаюцца з дыялектавым словам. А навошта? Бяда не дыялект, а не да месца ўжыты дыялект. Валер Санько за такое «не да месца» папрокаў амаль не заслугоўвае, хаця ў яго плойма случкіх слоўцаў: ашукныя, думкія, напатоленыя, ўдастолицу, брацьмам... Спалучэнні словаў таксама за частую нечаканыя: похмарна-расчучлены, падплаканы блакітны лёд вачэй, голас перачаўлены...». Зрэшты, крыху далей даследчык літаратуры піша: «Так і хочацца сказаць настойнаму случцаку: не гані хвалю, не пішы супярэчна цяперашняму правапісу. Дзесьці гадоў працаваў у рэспубліканскіх газетах, у тым ліку восем у старэйшай рэспубліканскай – «Звяздзе». Пісаў тады літаратурнаю моваю. Не вымудрываў і цяпер. У мове герояў можа дыялектнічаць, у аўтарскай не трэба».

Сёння ў чытачоў нашай газеты ёсць магчымасць меркаваць, ці слушна сказаў акадэмік, а найперш – паразважаць, што ёсць для беларусаў прыдарожныя крыжы і памяць аб продках.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Калі б сабраныя ў кабінете старшыні кааператыва «Працавічы-Агра» Мікалая Новіка хлебарабы вёсак Вуглы і Працавічы сёння прамаўчалі, засталіся б мудрымі ў сваіх вачах і агракіраўніка, тым болей чужага сёння ім Аляксея Бялько. – Вы здароўе маеце – не заўважаеце, растраціце – плачаце. Старшыня паказвае вашу праўду і няпраўду, а вы пра царкоўны крыж і рэлігію. Не змешвайце.

Вялікаігрушаўскі доктар Аляксей Бялько вельмі громны для выкліканых шасці працавічцаў, аднаго вуглоўца, прыйшлых за кампанію дзесьці сваякоў, суседзяў. Выказваўся б Аляксей Бялько першым, памяркоўныя жыхары дзвюх вёсчак абняславілі б яго, нагрубілі. Кожны з несправядліва ўвіненых прыйшлых у кантору мужчын і жанчын меў гонар, волю, годнасць. У межах выхавання і набытага вопыту няпрошанага дарадчыка лёгка астудзілі б, параілі выметвацца ў сваю Вялікую Ігрушу, Слуцк, Мінск, а то й падалей.

Падумаць цяжка, наш, свойскі чалавек паўстае супраць крыжа, святой праваслаўнай рэлігіі. Нельга, ці бачыце, крыж на месцы гібелі родзіча паставіць. На здзяціленага не падобны, а прамаўляе па-сарацынску, з ідэалагічнай зашо-ранасцю.

(Працяг на стар. 8)

Друкуецца са скарачэннямі.

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Тупасць селяніна, які зачастую лічыць свой узровень мыслення ўзорам, вось-вось з паўшэптаў выльецца ў выгаласі нязгоды.

– З праўдамі, як сведкамі, не жартуюць. Грошы, слёзы, гнеў часта заціраюць іспіну, замяніць яе не могуць, – упарта цягне сваю лаячыну Аляксей Бялько. – Не хацеў ехаць сюды, займацца хцівай прававернасцю землякоў. Ажно добра што прыехаў. Вас, мудрых, справядлівых, старшыня не пераканаў, я тым болей не пераканаю. Адразу. Потым разберацца.

Беларусы часта цалуюць сакральныя аб'екты – сцягі, храмы, крыжы, іконы. Гэта нармальна. Аляксей Бялько пацікавіўся, хто з прысутных летась і сёлета цалаваў хоць адну паўмятровую трубчатую перакрыжаку, укопаную за вёскаю, хто прыходзіў да такога крыжа праз год-два пасля ўстаноўкі, хто цалаваў яго, паліў там свечку.

– Ваша, землякі, праца бачна пешым і ездным, маўчанне і адабрэнне цемрацтва таксама. Чаго болей у перакрыжаваных заржавелых трубках паўз дарогі, ацаніце самі.

Была б хоць крыху змякчальная ўсмешка ў доктара, меней асуджальны тон, рэзкасць выказаў прамоўцы ўспрымаўся б мякчэй.

Мікалай Новік па праву старшынеўства і дабравясковства згладжае вострыя фразы вострага чалавека, пахвальвае землякоў. Дабрачынкі хацелі лепей. Атрымалася няўжэна і няўлежна, яны памылліся, паправацца.

– На Беларусі, як раней у эсэсэр, усё рабілася на лепшае. Зараз адна такая лепшыня яскравіцца ў Вуглах, Працавічах, маёй Вялікай Ігрушы, Нежаўцы, Вялікім Быкове, Пагосце. Салігорскія тэрыконы вылезлі пад воблакі, неўзабаве слуджкі землі засоляць, як многія салігорскія і любанскія. Тэрыконы пакрылі брызентам, не дапамагае. Солева гаркэчная іржа распаўзаецца па вадзе, зямлі.

Салігорскае вадасховішча для шахтаў са Случы цягне вадку, Працавіцкія азёры і балотцы амаль не абадняюцца, загніваюць. Рыбы ў іх ледзь-ледзь. Вінаватых няма. Так і тут, дарогу, добрапамятныя родзічы памерлых усеялі крыжамі, а што такія крыжы значаць – не кемяць.

– Памяць пра майго Іваньку на дарозе будзе. Казала няраз, паўтараю сёння, – з напраломнасцю цісне Хрысціна Тупік.

Жанчыне за пяцьдзясят, добрыя шэрыя вочы зрэзь пацірае хусцінкаю. Пры выступленнях старшыні і няпрошанага гасця пашэптвалася з суседзямі.

Людзі адзіным фронтам асуджалі Аляксея Бялько, угаварвалі Мікалая Новіка. Невялічкія металічныя крыжыкі ўскраі абнядольнага месца нікому не замінаюць. Тут забіла іх сьночка, дачушку, дзядзьку, родзічы пазначылі месца трагедыі. Дамятровы крыжык стаіць не на полі ці дарозе, выдаткаў не патрабуе, здарма чэпяцца няверцы да крыжа і нас. Ніхто дасюль не паўставаў супраць дарожнага знака.

– Зацэпіцца крыж, полудна ці ўночы, будам ведаць, чые выстарванні. Так ні спусцім, – нахілілася да суседкі, мацней уселася на табурэтку Мар'я Іванюк. Ёй за семдзесят, усе гады працавала ў полі і агародстве.

Цяжкая каструбаватая размова гразіла перарасці ў лёгкую паміж неадукаванымі свару – з непазбежнымі пагрозамі, крыўдамі, слязьмі.

– Ваш Андрэй пахаваны за Працавічамі?

– Піў гарэлку, дык не чалавек. Чаго яму там быць. Напшыя клады тутэйшым месца даюць...

Матку Андрэя Тупіка нявухавана перабіў Аляксей Бялько:

– Яшчэ раз пытаю ўсіх. Ідзяце ў Вялікаігрушаўскую царкву, у Случкую царкву, прыблізіўшыся і там хрысціцеся? – Зацягненае маўчанне сам дапаўняе: – Хрысціцеся, шапку знімаеце. На перакрыжаванні дарог у Пагосце вялізарны крыж. Хіліцеся. Хрысціцеся. Праходзіце паўз ваш крыжык за вёскаю, не хрысціцеся, шапку не знімаеце. Чаму? Вы іх наставілі праз трыста-пяцьсот метраў. Давайце вуліцы вёсак і гарадкоў пачном крыжаваць усюды, дзе вашы невінаватаўцы лобнуліся машынамі, затхнуліся з гарані ўлетку, узімку акачанелі ад холаду.

Перад кожным крыжыкам, перавязаным і неперавязаным, супыняцца трэба, шапку знімаць, кланяцца. Праехаў, прайшоў, не заўважыў – саграшыў. Вы хто такія, што ўсіх робіце грэшнікамі. Пекла пабойцеся.

Праходзіш бліз храма (манастыр, кляштар, царква, касцёл, мячэць, малітоўня, сінагога, дацан...) – знімі шапку, пакланіся. Прававерны жагнаюцца. Праяжджаеш – пахілі галаву.

(Заканчэнне будзе)

Жнівень

18 – Ліхадзіўская Тамара Станіславаўна (1954, Лагойскі р-н), фалькларыстка, выканаўца беларускіх народных песень – 60 гадоў з дня нараджэння.

21 – Бяляшэвіч Уладзімір Мікалаевіч (1874, Браслаўскі р-н – 1938), гісторык царкоўнага права, візанцініст, палеограф, член карэспандэнт АН СССР, Страсбургскай, Берлінскай і Мюнхенскай АН – 140 гадоў з дня нараджэння.

25 – Пілюзіна Ніна Васільеўна (1944), графік, мастак дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2004) – 70 гадоў з дня нараджэння.

27 – Мурашка Леанід Адамавіч (1924, Клецкі р-н – 2009), оперны спявак, заслужаны дзеяч Літоўскай ССР, кавалер ордэна Св. благавернага князя Данііла Маскоўскага Рускай Праваслаўнай Царквы (1997), адзін з арганізатараў беларускага руху ў Літве – 90 гадоў з дня нараджэння.

28 – Басін Якаў Зіноўевіч (1939, Мінск), гісторык і краязнаўца, грамадскі дзеяч, публіцыст, лаўрэат прэміі Міністэрства аховы здароўя СССР (1974) – 75 гадоў з дня нараджэння.

28 – Бергер Міхаіл Аркадзевіч (1909 – 1981), беларускі піяніст, педагог, заслужаны артыст Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

29 – Санько Валер Аляксеевіч (1939, Слуцкі р-н), пісьменнік, журналіст, краязнавец, выдавец, доктар народнай медыцыны – 75 гадоў з дня нараджэння.

30 – Ходзька (сапр. Барэйка) Аляксандр (1804, Мядзельскі р-н – 1891), беларускі паэт, фалькларыст, славіст, усходазнаўца – 210 гадоў з дня нараджэння.

30 – Шаўра Рыгор Фёдаравіч (1944, Лепельскі р-н), мастак, мастацтвазнаўца, педагог, лаўрэат Прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» (2000) – 70 гадоў з дня нараджэння.

31 – Грубэ Аляксандр Васільевіч (1894 – 1980), беларускі скульптар, народны мастак Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

Жнівень.
Дарога да нябёсаў

Фота Уладзіміра
ПУЧЫНСКАГА

Малая краязнаўчая ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НАЗОЎНІК – знамянальная часціна мовы, якая характарызуецца граматычным значэннем прадметнасці. Назоўнікі абазначаюць канкрэтныя прадметы, жывых істотаў, абстрактныя паняцці, рэчывы, апрадмечаныя дзеянні, якасці, уласцівасці, працэсы, з'явы і інш.

Паводле значэння падзяляюцца на агульныя («горад», «паэт») і ўласныя («Васіль», «Свіцязь»), адушаўленыя («чалавек», «арол») і неадушаўленыя («вечер», «ноч»), асабовыя («мужчына», «патрыёт») і неасабовыя («неба», «алень»), канкрэтныя («стол», «год») і абстрактныя («воля», «слава»), зборныя («моладзь», «крылле»), рэчывыя («лён», «хлеб»). Назоўнікі маюць самастойныя катэгорыі роду, ліку, склону. Паводле схлонавых формаў падзяляюцца на 3 тыпы скланення. Могуць уступаць у сэнсава-сінтаксічныя сувязі з іншымі словамі ў сказе і ўтвараць адпаведныя тыпы словазлучэнняў. У сказе найчасцей выконваюць ролю дзейніка, дапаўнення, радзей – выказніка, акалічнасці, азначэння.

Назоўнікі з'яўляюцца важным выяўленчым сродкам мастацкай літаратуры і публіцыстыкі. У тэксе яны могуць набываць пераноснае значэнне і выкарыстоўвацца ў якасці метафары («Ачуньвай жа, зорка, ачуньвай, мой квецце, пачуй маё шчырае слова».

Якуб Колас, метаніміі («Палец з брыльянтам адшукаў на сталі гузік званка». Э. Самуйлёнак), сінекдахі («Прыціскаючыся, выйшлі на вуліцу. Камень, камень і камень усюды». П. Галавач), увааблення («Бор, аб чым ты гудзіш, шлях, куды ж ты вядзеш?». А. Куляшоў), алегорыі («Ехаў Дзедка на кірмаш, з ім на возе Баба». Кандрат Крапіва), параўнання («Волатам устае твой народ, калі наступае пагроза». Т. Хадкевіч), эпітэта («То не снег – то чаромха цвіце: падарунак вясны-дабрадзейкі». Змітрок Бядуля) і інш.

НАІЎНАЕ МАСТАЦТВА – творчасць у галіне выяўленчага мастацтва, якая характарызуецца наіўна-рэалістычным адлюстраваннем рэчаіснасці з выкарыстаннем вобразных сродкаў, адметных ад акадэмічных. Іншая назва – «інсітнае» мастацтва. «Наіўнае» мастацтва як сістэма мастацка-вобразнага мыслення ў самадзейным выяўленчым мастацтве стварыла характэрныя і адносна ўстойлівыя кампазіцыйныя схемы. Рысы яго стылістыкі блізкія да традыцыйнага народнага эстэтычнага светаўспрымання. Мастацкі вобраз складаны, часцей незвычайны, вылучаецца цэласнасцю прадметнага бачання, прастадушным абаяннем, шчырасцю, непасрэднасцю, колеравай дэкаратыўнасцю (у жывапісе), своеасаблівай дзіцячасцю ў інтэрпрэтацыі прыроды.

Сусветна вядомая творчасць такіх майстроў «наіўнага» мастацтва канца XIX – пачатку XX ст., як А. Русо, Н. Пірасманавілі, І. Генераліч. Прадстаўнікамі наіўнага жывапісу і скульптуры ў самадзейным выяўленчым мастацтве Беларусі з'яўляюцца М. Засінец, М. Чарвякоў, П. Гольдаў, А. Кіш, Г. Ганчаронак, В. Альшэўскі, М. Ерафееў, Ю. Малаш і інш. Напачатку XXI ст. даследаваннем гэтага віду мастацтва займаўся Юрый Малаш, супрацоўнік Заслаўскага гісторыка-культурнага запаведніка.

